TUDOR ARGHEZI ÎN LIMBA GERMANĂ *)

DE

CORNELIA ANDRIESCU

Poezia lui Tudor Arghezi, cu o limbă atît de bogată și de plastică, a ridicat în fața traducătorului german numeroase dificultăți. Vedem aici un motiv în plus, chiar dacă nu împărtășim întotdeauna soluțiile propuse de traducător, pentru a aprecia în mod deosebit rezultatele muncii sale, care sînt, de cele mai multe ori, remarcabile. Aceste rezultate n-ar fi putut fi obținute dacă versurile lui Arghezi n-ar fi găsit în tălmăcitorul german, Alfred Margul-Sperber, un autentic și talentat poet. La acest factor trebuie adăugată și împrejurarea că traducătorul stăpînește bine ambele limbi.

Trebuie să remarcăm, de la început, că, datorită factorilor amintiți mai sus, traducerea, chiar cînd este mai liberă, nu trădează, în genere, originalul. Dacă fidelitatea literală este ocolită, în multe din poeziile traduse, mai rar este trădat conținut de idei și păgubită fidelitatea de atmosferă. Faptul acesta ni se pare deosebit de important, dacă ne gîndim că, în numeroase cazuri, cînd este abandonată litera originalului, această distanțare ne obligă să constatăm că traducătorul a scris, de fapt, o poezie, cu meritele sau cu lipsurile ei, care îi aparține mai mult lui decît autorului pe care și-a propus să-l înfățișeze cititorilor de altă limbă. Munca lui Alfred Margul-Sperber, deși termenul „Nachdichtung" de pe copertă poate provoca nedumeriri, trebuie privită numai ca un act de traducere.

Pot fi citate numeroase poezii din culegerea de versuri din opera lui Arghezi, tipărită nu de mult la Viena, care confirmă, în mod strălucit, calitatea muncii traducătorului. Limităm exemplificarea numai la cîteva din poeziile traduse de Alfred Margul-Sperber. Dintre acestea nu poate lipsi, bineînțeles, cunoscuta poezie *Testament*, cu atît mai mult cu cît versurile ei au și semnificația unei arte poetice. Analiza ei ne va permite să trecem mai ușor și mai direct la problemele pe care le ridică transpunerea operei lui Arghezi în alte limbi. Referințele poetului romîn la necesitatea împrospătării limbajului poetic cu elemente noi indică, pe de o parte, căile pe care a mers acesta în activitatea sa artistică ulterioară și, pe de altă parte, necesitatea de a urmări, în versiunea germană, echivalentele lingvistice pe care le propune traducătorul pentru a face evidente aceste înnoiri în lexic, în construcția imaginilor și în sintaxă.

Prima strofă a poeziei este tradusă destul de liber. Traducătorul face evidente eforturi să meargă în sensul metaforei din original, destinată să concretizeze munca chinuitoare a generațiilor anterioare, care au înlesnit atingerea unei trepte noi în urcușul lor anevoios și nespectaculos — creația artistică:

În seara răzvrătită care vine
De la străbunii mei pînă la tine,
Prin rîpi și gropi adînci,

*) Tudor Arghezi, *Gedichte*. Auswahl und deutsche Nachdichtung von Alfred Margul-Sperber, Bergland Verlag, Wien, 1961.

BDD-A1611 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:09 UTC)

Suite de bătrînii mei pe brînci,
Și care, tînăr, să le urci te-așteaptă,
Cartea mea-i, fiule, o treaptă.
(p. 9) [1]

Versurile acestea, greu de tradus din cauza analogiilor îndrăznețe, a cuvintelor și expresiilor populare și a unor dificultăți sintactice, au fost transpuse astfel în limba germană :

Wenn einst empörerisch der Abend flammt,
Ist von den Ahnen, welchen ich entstamm,
Zu dir, mein Sohn, dies Buch nur eine Flucht :
Sie führt durch Ackerbruch und tiefe Schlucht
Vorbei an toten Vätern, die sich bücken —
Von dir erhoffen sie den graden Rücken. (p. 11).

Pentru a face sensibile intervențiile traducătorului, ne permitem să cităm și traducerea literală, în proză, a versurilor respective : „Cînd vreodată seara va arde răzvrătit, cartea aceasta va fi numai o fugă, de la strămbunii din care cobor, spre tine, fiul meu : ea trece prin arături și ripi adînci, pe lîngă strămbunii care se apleacă — ei speră ca tu să ai spinarea dreaptă". Reținem, mai întîi, înlocuirea nemotivată a termenului *treaptă* prin *Flucht*, „fugă", „refugiu". În al doilea rînd observăm din comparărea originalului cu traducerea, că s-a produs o explicitare a metaforei — ceea ce nu se poate realiza decît în dauna ei, cu sacrificiul plasticității, dar cu un plus de preciziune a ideii. Versul final din traducere : *„Ei speră ca tu să ai spinarea dreaptă" (Von dir erhoffen sie den graden Rücken)*, care nu figurează în original, clarifică sensul moral și social al acestei ascensiuni, ajunsă pe o nouă treaptă a demnității și mîndriei umane, ca răspuns la umilințele din trecut. Traducătorul n-a putut păstra, în limba germană, toată frumusețea metaforei argheziene și pentru faptul că expresia populară din versul : *Suite de bătrînii mei pe brînci* este, de fapt, intraductibilă. Traducerea, necesar liberă, a acestui vers : *Vorbei an toten Vätern die sich bücken (Trecînd pe lîngă strămbunii morți care se apleacă)* s-a impus de la sine. Fără îndoială că s-ar fi putut găsi și alte soluții pentru rezolvarea unor dificultăți ca cele pe care le-am sesizat, în traducerea acestei poezii. Trebuie să recunoaștem, însă, că tălmăcirea lui Alfred Margul-Sperber păstrează, în ciuda unor intervenții ca cele semnalate, atmosfera arghezian. Faptul acesta este confirmat mai bine de restul poeziei, care nici nu trebuie judecată decît ca un întreg. Regretînd că nu putem cita toată poezia, socotim util, pentru a putea aprecia munca traducătorului, să reproducem versurile în care poetul romîn se referă direct la limba pe care o folosește :

Ca să schimbăm, acum, întîia oară,
Sapa-n condei și brazda-n călimară,
Bătrînii-au adunat, printre plăvani,
Sudoarea muncii sutelor de ani.

[1] Folosim ediția Tudor Arghezi, *Scrieri*, vol. 1—4, EPL, 1962—1963.

BDD-A1611 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:09 UTC)

Din graiul lor cu-ndemnuri pentru vite
Eu am ivit cuvinte potrivite
Și leagăne urmașilor stăpîni.

Aceste versuri, ca și celelalte, în care poetul anunță înnoirea universului liric, sînt bine traduse de Margul-Sperber, cu o precisă cîntărire a echivalențelor lingvistice care nu înstrăinează versiunea germană de original, chiar și atunci cînd traducerea este mai liberă:

Die Ahnen mussten hinter Ochsenjochen*
Jahrhundertlang im Schweiss des Sommers kochen,
Dass ich als erster, statt der Pflugschar scharf,
Im Feld des Worts, die Feder führen darf.
Aus ihrem Ruf, der nur den Tieren galt,
Schuf ich der Worte zierliche Gestalt
Und Wiegenlieder meinen stolzen Söhnen (p. 11)[2]

De pe acum se conturează o concluzie pe care vom avea mereu prilejul s-o sprijinim cu noi fapte de limbă. Arghezi a lărgit enorm sfera limbajului poetic românesc, cuprinzînd sectoare noi socotite înainte nepoetice. Lexicul popular și arhaic din „graiul cu-ndemnuri pentru vite" al strămoșilor, expresiile idiomatice, și chiar unele durități de limbaj, în care „biciul răbdat se-n-toarce în cuvinte", sînt tot pe atîtea obstacole ce-l pot înspăimînta pe un traducător mai puțin încercat și dotat. Toate elementele înșirate, la care se referă poetul în *Testament*, sînt, de fapt, uneltele sale poetice, care dau o savoare specifică versului arghezian. Pentru tot acest material, atît de greu de transpus în altă limbă, tocmai din cauza marii lui încărcături specifice, traducătorul s-a străduit să găsească corespondente și perifraze cît mai potrivite în limba germană.

Limba română literară este mult mai legată de limba populară decît germana literară, în așa fel încît prezența cuvintelor și formelor populare și regionale nu dau limbii artistice românești un caracter dialectal, cum s-ar produce în alte limbi literare mai vechi. Traducătorul s-a ferit, din această cauză, să abuzeze de regionalismul german, în tălmăcirile sale, pentru a nu crea o impresie nepotrivită, care să-l transforme pe Arghezi în scriitor dialectal. Vom vedea, în continuare, ce consecințe de ordin stilistic rezultă de aici. Deocamdată observăm, pe baza materialului din *Testament*, că traducătorul manifestă tendința de a înlocui termenul popular cu cuvinte uzuale. În cazul cînd această substituire nu este posibilă, el recurge la perifraze sau, mai rar, întrebuințează un termen cu o accepțiune metaforică. În felul acesta, *plăvani* este tradus prin *Ochsenjoch* „jug", *căpătîi* prin *Kissen* „pernă", *sărică* prin *Wollhaartrachten* „haină țărănească din lînă", iar arhaismul *hrisov* prin metafora „prima lumină" — *das erste Licht* etc.

De găsirea unor corespondențe cît mai potrivite, capabile să reproducă măcar o parte din bogăția limbii lui Arghezi, depindea, în mare măsură, succesul traducerii. Să urmărim, așadar, în continuare, soluțiile traducătorului la numeroasele greutăți pe care le ridica textul originalului. O poezie ca *Plugule*, în general destul de fidel tra-

* Deoarece tipografia nu dispune de semnul corespunzător, folosim, în locul lui *eszett*, ss.

[2] „Strămoșii au fost nevoiți să se coacă (să fiarbă) sute de ani în sudoarea verii, la jugul boilor, pentru ca eu, primul, să pot mîna, în locul brăzdarului ascuțit de la plug, în cîmpul cuvîntului, condeiul. Din strigătul lor, menit numai vitelor, eu am creat chipul gingaș al cuvintelor și cîntece de leagăn fiilor mei mîndri".

BDD-A1611 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:09 UTC)

dusă, cu grijă pentru păstrarea atmosferei agreste, impunea, printre altele, găsirea unor termeni potriviţi, în limba germană, pentru cuvintele *dumicat* şi *zloată*, folosite de poet cu intenţia de a găsi mijloace lexicale cît mai potrivite, într-un elogiu adus, nu uneltei, ci aceluia care a izvodit-o şi a tras cu ea prima brazdă. În traducerea germană, cuvintelor respective li s-au găsit echivalentele *Brockensuppe* pentru *dumicat* şi *Schlamm und Lache* „noroi (mocirlă) şi băltoacă" (p. 15) pentru *zloată*. În cazul celui de-al doilea termen, după cum vom vedea şi în alte exemple, cuvîntului popular din limba romînă îi corespund termeni literari uzuali în limba germană. Mai evident este acest fapt într-o poezie ca *Vînt de toamnă*, tradusă, de altfel, tot atît de corect, dar în care, din cauza receptivităţii diferite a limbii literare romîne şi germane la elementul popular şi regional, se acordă, în versiunea lui A. Margul-Sperber, un loc redus lexicului din aceste surse. În felul acesta, cuvinte ca: *grumaz, plocată, mîţă, sorcovă* au fost traduse prin termeni germani de mare răspîndire literară: *Nacken* „ceafă", *Decke* „pătură", *Katze* „pisică", *Blumengewind* „împletitură de flori" (p. 20). Prin forţa împrejurărilor, traducerea, lipsită de termenii populari şi regionali, pierde ceva din aerul rustic al originalului. Atmosfera generală rămîne totuşi, pe cît e posibil, arghezian printr-o sistematică ocolire a cuvîntului şi construcţiei savante şi chiar printr-o anume undă de familiaritate, susţinută de folosirea termenilor şi construcţiilor uzuale.

Observăm că se produce, în unele cazuri, datorită acestei înlocuiri, uneori obligatorii, alteori evitabile, a termenilor populari şi regionali prin termeni literari, o alunecare de la *concret* la *abstract*, de la *specific* la *general*. Termenii populari au o forţă de individualizare pe care n-o posedă lexicul literar. Într-o poezie ca *Bărăganul*, de exemplu, substituirea termenilor *năframe, tulpane barişe* (I, p. 185), obligatorie de altfel, pentru că traducătorul n-a putut găsi alte corespondenţe mai bune decît înşirarea materialelor din care sînt făcute aceste obiecte, *(kattunene, wollene, seidene Tücher und Weben)* se face în detrimentul imaginii, diminuîndu-i culoarea specifică.

Un anume specific autohton este, de asemenea, eliminat prin astfel de substituiri, care detaşează traducerea de unele realităţi locale, şi în traducerea poeziei *Giuvaiere*.

Aceleaşi probleme le ridică şi substituirea unor violenţe de limbaj de către traducător. Această înlocuire se face, de regulă generală, tot prin folosirea lexicului literar. Astfel, imaginea *duda ţiţei*, folosită de Arghezi într-un *Psalm*, este tradusă în limba germană prin *Brustbeere* „boaba sînului"; cuvîntul *golanii* din *Prigoana* (I, p. 28) este tradus prin *die Armen* „săracii" (p. 23). Aceste înlocuiri, care nu sînt întotdeauna recomandabile, literarizează limbajul arghezian, frust, violent, nou şi întotdeauna neprevăzut.

În poezia *Blesteme*, cititorul e surprins şi, dacă este mai puţin obişnuit cu limbajul arghezian, de-a dreptul descumpănit, deşi este vorba de una din cele mai frumoase creaţii ale poetului, în primul rînd datorită ineditului expresiei, în care intră numeroşi termeni populari, prinşi în legăturile cele mai neaşteptate, în imagini unice pentru figurarea descompunerii. Faptul acesta ridica noi greutăţi în faţa traducătorului, obligat să găsească, în limba germană, echivalente potrivite pentru cruditătile verbale din original. Trebuie să observăm că traducătorul a realizat, transpunînd acest text, atît de dificil, în limba germană, unul din cele mai convingătoare succese ale întregii traduceri. Violenţa plină de culoare a verbului şi imaginii argheziene a-

BDD-A1611 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:09 UTC)

pare ceva mai îndulcită doar cînd traducătorului i-au lipsit, ca de obicei, corespondente potrivite pentru unii termeni populari. Aşa este cazul cu imaginea surprinzătoare din aceste versuri: „Sobolii şi viermii să treacă pribegi / Prin *stîrvuri* de glorii întregi" (I, p. 140), tradusă de Margul-Sperber în felul următor: „Maulwürfe und Würmer sollen durch Zeiten / Verwesten Ruhmes ruhlos gleiten" (Cîrtiţele şi viermii să treacă fără odihnă / Prin timpuri de glorii putrezite) (p. 65). Remarcăm că imaginea de mai sus este tradusă foarte fidel, de altfel ca întreaga poezie. În aceeaşi poezie, cuvintele populare *grumaz* şi *gîlci* (I, p. 142) sînt traduse prin termenii literari *Hals* „gît" şi *Drüsen* „glande" (p. 67). În general, însă, traducătorul a reuşit să păstreze întreaga tensiune şi ineditul imaginilor din original, fără să recurgă la edulcorări nepotrivite, care ar fi anulat prospeţimea limbajului arghezian.

Probleme asemănătoare cu cele din *Blesteme* a ridicat ciclul de poezii *Flori de mucigai*. Pe lîngă înlocuirea unor termeni populari, tălmăcitorul recurge şi la o traducere mai liberă. Sînt semnificative, în acest sens, versurile din cunoscuta poezie *Fătălăul*, tradusă sub titlul *Der Zwitter*:

Că din oamenii de rînd
Nu te-ai zămislit nicicînd.
Doar anapoda şi spîrc,
Cine ştie din ce smîrc,
Morfolit de o copilă
De făptură negrăită
Cu coarne de gheaţă,
Cu coama de ceaţă,
Cu uger de omăt —
Iese aşa fel de lăt (I, p. 218).

Aus der Menschen Liebesbanden
Bist du keinesfalls entstanden:
Einem Sumpf in Lieb ergeben,
Gab ein Werwolf dir das Leben,
Nur ein Schoss, vom Huf befleckt,
Eines Wesens, unentdeckt.
Aus Eis, Horn und Zähne,
Aus Nebel die Mähne,
Aus Schnee die Lenden
Kann solche Missgeburt vollenden. (p. 91)[3].

În unele cazuri astfel de modificări sînt impuse de conţinutul grav al poeziei, care nu permite, în traducere, preluarea tuturor durităţilor de limbaj din original. Aşa este cazul poeziei *Dacica*. Tonul grav al acestei poezii îl determină pe traducător să procedeze la unele schimbări, care, oricîte motivări am invoca, îndepărtează traducerea de original. Versul *N-a mai rămas din el decît gunoi* (II, p. 120) este tradus liber, cu evitarea termenului „gunoi": *Nichts zeugt von ihm als Rest in einem Grab* (nimic nu dovedeşte despre el ca rămăşiţă într-un mormînt) (p. 130). Din acelaşi motiv şi versurile: *Tu poţi să fii, el poate să nu fie / Zgîrietura-i teafără şi vie* (II, p. 121) sînt traduse mai liber: *Und hat er nicht an deinem Leben teil, / Lebendig ist,*

[3] Din legăturile de dragoste omeneşti / Tu n-ai apărut nicidecum: / Supus în dragoste unei băltoace (unui smîrc), / Ţi-a dat viaţă un vîrcolac. / Numai un sîn pătat de copita / Unei fiinţe nedescoperite încă / cu coarne şi dinţi de gheaţă / cu coama de ceaţă / cu coapsele de zăpadă / poate desăvîrşi un astfel de monstru.

BDD-A1611 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:09 UTC)

was er dir gab, und heil (Şi dacă el nu are parte de viaţa ta / Viu e şi nevătămat, ceea ce ţi-a dat) (p. 130). La fel se explică înlocuirea familiarului *zbenghi de floare* prin *Kranz von Blumen* „cunună de flori" şi a cuvîntului *noroi* prin *lut (Ton)*. Ocolind termenii şi expresiile menţionate, traducătorul s-a străduit să găsească în limba germană mijloace potrivite pentru a susţine ideea şi atmosfera din original, fără ca rezultatele să fie întotdeauna cele mai bune.

Am observat că, prin înlocuirea unor termeni populari şi regionali, a unor asprimi de limbaj care rezultă tot din folosirea acestui material în poezia lui Arghezi, se ajunge, în traducere, la o alunecare de la un mod de exprimare mai concret şi mai plastic, cu o mare doză de specificitate la un mod de exprimare mai abstract. Această tendinţă poate fi observată şi în alte exemple. În versul acesta, de pildă, din *Duhovnicească: S-au povîrnit păreţii / A putrezit ograda* (I, 144) elementele concrete apar într-o formulare abstractă, generală, în traducere: *Alles schwindet ohne Wiederkehr* (Totul dispare fără reîntoarcere) (p. 61). *În Poartă cernită*, de asemenea, traducătorul, reţinut de comunicarea cu exactitate a ideii — inevitabilitatea morţii, care ne smulge brutal din universul familiar, înstrăinîndu-ne de toţi şi de toate — nu merge, pînă la capăt, în direcţia mijloacelor folosite de poetul romîn pentru a o comunica, eliminînd, în traducere, obiectele din micul univers casnic al bătrînei care păşeşte pe „poarta cernită". Traducătorul preferă o formulare mai generală. Versul: *Şi s-au închis dulapul şi bucătăria* este tradus, de aceea, *Man hat ihn einfach vergessen* (el a fost, pur şi simplu, uitat) (p. 31), substituire pe care o considerăm prea liberă. De asemenea în *Har (Heimsuchung)*, ocolind imaginea *negul cartofilor*, în favoarea unui termen mult mai general, *pămînt (Grund)*, versurile sînt prea îndepărtate, în traducere, de exprimarea concretă din original, susţinută şi de adjectivul *cald*, de asemenea netradus:

Şi pentru negul cartofilor cald
Face descîntece, ca pentru smarald (I, p. 171).

Über ihrem Grund die Sprüche
Murmelt er der uralten Schöpfungsküche (p. 106).

În traducerea poeziei *Cîntec de boală*, formularea „străpuns de cuie" (II, 118) devine „wie vom Alb gequält", adică „chinuită de un strigoi" (p. 129). În poezia de inspiraţie folclorică. *La treabă*, în care fantasticul ia forme foarte terestre, întocmai ca elementele mistice, în alte poezii, traducătorul, ocolind unele durităţi de limbaj, se opreşte asupra unor formulări mai generale:

Se puse-n calea negurii cu coarne
Şi găurindu-i pîntecul în zmîrc
Şi împlîntîndu-i sabia în carne
Au curs din ea otravă, muci şi spîrc (II, p. 262).

Er wirft dem Untier mutig sich entgegen
Gehörnter Nacht, und trifft es in den Bauch
Und trifft das schwarze Herz mit seinen Schlägen
Und giftiger Geifer quillt wie Nebelrauch (p. 133)[4]

[4] Curajos, el se aruncă în calea dihaniei (monstrului), a nopţii, cu coarne, şi-o loveşte în pîntec, şi nimereşte inima neagră cu loviturile sale şi bale otrăvite izvorăsc asemenea ceţii.

BDD-A1611 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:09 UTC)

Cercetarea echivalențelor găsite de traducător pentru imaginile din original dezvăluie noi aspecte ale acestei probleme. Am subliniat și cu alte prilejuri satisfacția pe care ne-o oferă constatarea că imaginația traducătorului o poate urmări, de cele mai multe ori cu fidelitate, pe aceea a poetului romîn. Vrem să semnalăm aici, pe lîngă astfel de corespondențe fericite, și cîteva cazuri, în care traducătorul a abandonat imaginea argheziană pentru alte mijloace.

În prima strofă din *Cîntec de adormit Mițura:*

Doamne, fă-i bordei în soare,
Într-un colț de țară veche,
Nu mai nalt decît o floare
Și îngust cît o ureche (I, p. 11)

traducătorul nu reține versurile *Într-un colț de țară veche / Nu mai nalt decît o floare*, străduindu-se, în schimb, să explicitеze primul vers:

Lieber Gott, schenk meinem Kinde
Klein ein Haus zum Angebinde,
Keins der grossen, stolzen Schlösser —
Wie ein Ohr nur und nich grösser (p. 13)[5]

Atent la ineditul metaforelor și comparațiilor argheziene, atît de plastice, traducătorul, dacă renunță la comparația cu floarea, o reține pe aceea, surprinzătoare, a *bordeiului* cu *urechea: Și îngust cît o ureche — Wie ein Ohr nur und nich grösser*. Dacă nu putem fi de acord cu un amestec prea mare în textul originalului (în strofa a II-a a acestei poezii omiterea comparației *Cu o luntre cît chibritul* lipsește traducerea de anumite efecte umoristice), trebuie să recunoaștem că traducătorului, chiar cînd tălmăcește mai liber, nu-i scapă esențialul; el păstrează întotdeauna un element sau găsește un echivalent care face prezența poetului romîn foarte vie în versurile traduse.

Arghezi folosește, adeseori, în construcția imaginilor, termeni populari. Faptul acesta bineînțeles că îngreuiază găsirea unor corespondente cît mai potrivite în traducere. În *Heruvim bolnav*, Arghezi compară *cerul* cu un *blid* rustic în care laptele e „amar și *agurid*".

Cerul la gust i-ajunge ca un blid
Cu laptele amar și agurid (I, p. 46).

Versurile care cuprind aceste imagini inedite, atît în ceea ce privește analogiile stabilite, cît și în ceea ce privește materialul lexical folosit, sînt traduse astfel:

Wie bittre Milch und Herlingsbeeren hat
Schon im Geschmack er seinen Himmel satt (p. 34).

(Ca de laptele amar și de aguridă
El chiar prin gust este sătul de cerul său).

Observăm absența comparației cerului cu *blidul* din cauză că traducătorul n-a putut reproduce ineditul lexical al acestei imagini.

La fel de dificilă este și traducerea imaginilor din această strofă a poeziei *Belșug:*

[5] Doamne dă-i copilului meu în dar o casă mică, nu un palat mare și mîndru, ci numai cît o ureche, nu mai mare.

BDD-A1611 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:09 UTC)

Din plopul negru, răzimat în aer,
Noaptea, pe şesuri, se desface lină,
La nesfîrşit, ca dintr-un vîrf de caier,
Urzit cu fire de lumină (I, p. 50).

Ca să reproducă efectele imagistice din original, traducătorul s-a folosit, într-un mod fericit, de verbul personificator *enthaspeln* „a desfăşura", menţinînd şi comparaţia cu rusticul *caier (Kunkel)*:

Die Nacht enthaspelt sanft sich in die Weiten
Von einer Pappel, die in Lüften lehnt
Und einer Kunkel gleicht, aus der im Gleiten
Sich rot ein Faden letzten Lichtes strähnt (p. 36)[6].

Altădată traducătorul procedează, cum am mai avut prilejul să constatăm, la o substituire de termeni în imagine, ca în exemplul acesta din *Doliu*:

Durerea mi se pierde-n fum,
Tot căutînd un vreasc de rost (I, p. 60)

în care cuvîntul *vreasc* este înlocuit de cuvîntul *păr (Haar)* în expresia idiomatică *„sich an ein Haar klammern"*, „a se agăţa de un fir de păr". Traducătorul reuşeşte să ne transmită întru totul ideea din original:

Mein Denken löst in Rauch sich träg
Und klammert sich an jedes Haar (p. 40).

Mai rar, metafora care cuprinde un termen popular nu este tradusă nici măcar printr-un echivalent cît de îndepărtat. În poezia *De-a v-aţi ascuns...* de exemplu, nu întîlnim, în strofa a III-a, tradusă de altfel foarte liber, imaginea *coviltirele lui Dumnezeu* (I, 189):

Ne vom iubi, negreşit, mereu
Strînşi bucuroşi la masă,
Sub coviltirele lui Dumnezeu.
Într-o zi piciorul va rămîne greu,
Mîna stîngace, ochiul sleit, limba scămoasă.

Immer werden wir einander lieben,
Um den trauten Mittagstisch vereint.
Habe ich es einst zu toll getrieben,
Ist mein Lachen plötzlich ausgeblieben,
Wenn mein Schritt erlahmt, mein Blick versteint (p. 76)[7].

Bineînţeles că ar fi absurdă pretenţia de a cere ca imaginile, mijloace de expresie atît de sensibile şi de personale, încît încă Aristotel considera, de aceea, că sînt inimitabile[8], să fie transpuse mecanic dintr-o limbă în alta. Compararea echivalente-

[6] Noaptea se desfăşoară lină în depărtări, dintr-un plop care se reazemă în aer şi care seamănă cu un caier din care alunecă un fir roşu din ultima lumină.

[7] Totdeauna ne vom iubi / uniţi în jurul intimei mese (de prînz). Dacă vreodată am fost prea zburdalnic, / Rîsul meu a încetat deodată / Cînd pasul mi-a înţepenit, cînd privirea mi s-a împietrit).

[8] Vezi Aristotel, *Poetica*, Editura ştiinţifică, Buc. 1957, p. 75.

BDD-A1611 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:09 UTC)

lor aflate, printr-un efort al imaginației creatoare a traducătorului, cu modelele lor din original, este necesară pentru a putea stabili capacitatea lor de sugestie. Astfel, ideea scurgerii rapide a timpului este mai bine sugerată de metafora din original:

Nu. Mină crîncen, timpul sparge-l cu potcoava,
S-apropiem vecia mai repede de noi.

(Restituiri, I, 109)

decît de echivalentele propuse de traducător:

Nein! Fort! Lass uns den Raum im Rausch durchwüten
Die Ewigkeit wächst näher, Stück um Stück (p. 54).

În schimb, socotim foarte potrivită traducerea fidelă a imaginilor atît de proaspete și de sugestive din *Psalm de taină*:

Femeie răspîndită-n mine
Ca o mireasmă într-o pădure,
Scrisă-n visare ca o slovă,
Întipărită-n trupul meu: săcure (I, p. 116).

du Weib, in mich verströmt, gesogen,
wie Duft im Wald beim ersten Tauen
du Wort in meinen Traum gemeisselt,
du Beil, in meinen Stamm gehauen... (p. 56).

Într-unul din *Psalmi*, Arghezi, într-o serie de imagini, surprinzător de concrete, raportează zidirile omenești, nu fără o anumită intenție satirică ce vizează vanitatea și rapacitatea, la veșnicie. În general, sînt remarcabile echivalentele găsite de traducător pentru aceste imagini satirice: *Soarele-apune zilnic și răsare / Într-ale sale patru buzunare* (I, 131)—„Die Sonne geht täglich fröhlich und munter / in seinen vier *Taschen auf und unter*" (p. 61); *Luînd și lumina în țarcul lui de zestre /, O potcovi și-o puse în căpestre* — Da das Licht ihm als Erbteil zuerkannt wird / Hat er es beschlagen und geschirrt; *Faci dintr-un împărat / Nici prai cît într-un presărat / Cocoloșești o-mpărăție mare / Ca o foiță de țigare* (I, p. 132) — Von einem Kaiser allenfalls / Bleibt nicht einmal eine Prise Salz / Ein grosses Land zerknüllst du schier / Wie ein Blatt Zigarettenpapier (p. 61—62). În schimb, în versurile, din același *Psalm*, în care infinitul este redus, cu aceeași intenție satirică, la dimensiuni foarte concrete, pentru a-l strivi pe acaparatorul vanitos sub povara propriilor sale ambiții nesăbuite, materialul sensibil al imaginii apare mult mai diminuat. Se creează, în felul acesta, impresia că traducătorul s-a ferit să se angajeze, pînă la capăt, în acest joc amețitor dintre concret și abstract specific întregii creații argheziene. Citățm versurile care cuprind imaginile în discuție:

Peretele-i veacul pătrat,
Și treapta e veacul în lat,
Și scara e toată vecia (I, 132).

Die Wand ist die Unendlichkeit,
Die Stufe die Vergangenheit.
Die Treppe die ganze Ewigkeit (p. 62)[9].

După cum s-a văzut și din exemplele de mai sus, imaginația lui Arghezi nu ostenește niciodată în stabilirea unor analogii ce includ domenii cît mai variate.

[9] Peretele este nemărginirea, / treapta este trecutul, / scara este toată veșnicia.

BDD-A1611 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:09 UTC)

Traducătorul, care găsește, de cele mai multe ori, echivalente potrivite pentru imaginile argheziene, evită, în unele cazuri, traducerea lor exactă, străduindu-se, în schimb, să clarifice și să sublinieze ideea.

Arghezi nu dovedește, însă, numai o inventivitate lexicală deosebită și un surprinzător dar imagistic. El este, în același timp, și unul dintre scriitorii cu sintaxa cea mai personală din întreaga literatură română. Numeroasele construcții populare, între care încadrăm și expresiile tipice [10], elemente ale vorbirii orale, cotidiene, multimea dislocărilor sintactice etc. dau frazei lui Arghezi un caracter specific. Este de la sine înțeles că transpunerea acestor elemente în alte limbi este foarte dificilă, dacă nu chiar imposibilă. Alfred Margul-Sperber a depus aceeași muncă, pasiune și înțelegere, pentru a-l apropia cititorului german pe Arghezi, și în direcția aceasta.

Citãm mai întîi cîteva exemple în care traducătorul a încercat să rezolve dificultățile ridicate de frazeologia populară folosită de poetul romîn.

Pentru că expresiile idiomatice, sînt, de fapt, intraductibile, cînd ele nu pot fi echivalate de îmbinări de cuvinte tipice cu același sens în germană, se recurge la alte mijloace. De exemplu, expreia idiomatică *a umbla în dodii*, din versurile *Am pierdut mai toată vara / Umblînd noaptea-așa în dodii* (II, p. 147), este tradusă astfel: *So den Sommer, Nacht um Nacht / Hab' im Sternkreis ich verbracht* (Astfel vara, noapte de noapte / am petrecut-o în cercul (în compania) stelelor) (p. 132). În alte cazuri, traducătorul suplinește expresia idiomatică din original prin trăsături de stil familiar. În acest exemplu din ciclul *Cîntare omului* (*La stele*): *Batjocora-i plătită cu vîrf și răzbunat (III, p. 71)*, Sperber traduce astfel expresia idiomatică, modificată de Arghezi: *So ist der Schimpf vergolten und längst schon heimgezahlt* (astfel batjocora-i plătită și de mult răsplătită). Cuvîntul *heimzahlen* are și înțelesul expresiei românești „a plăti cu aceeași monetă". Echivalentul este deci cît se poate de potrivit. Nu-i lipsit de interes să consemnăm și încercarea, pe care o face traducătorul, de a reproduce unele din formulările poetului romîn prin expresii idiomatice germane. Semnificativă ni se pare, în acest sens, traducerea acestui vers din *Duhovnicească*: *Eu sînt risipit prin spini și bolovani* (I, p. 145). Folosindu-se de expresia germană *mit Haut und Haaren* („cu piele și cu păr", adică „cu toată ființa, în întregime"), traducătorul comunică cu exactitate ideea și se integrează și stilului arghezian, receptiv la întorsătura de frază în stil familiar, vorbit: *Ich selber bin zerstreut mit Haut und Haaren* (p. 70). Tot pe linia găsirii unor corespondente potrivite la formulările populare, înscriem și aceste versuri din poezia intitulată, în stil oral, *A fost, n-a fost*:

Îl căutai ca-n sacul cu mălai,
Un bob de mei și n-aveai ce alege (IV, p. 271).

traduse cu ajutorul unei expresii populare, cunoscută în ambele limbi: *Die Nadel die im Heu verloren war* (p. 173).

Expresiile și construcțiile familiare, cotidiene, la care face apel de atîtea ori Arghezi, își găsesc echivalente potrivite în traducerea lui Margul-Sperber. Un exemplu concludent îl oferă poezia *De-a v-ați ascuns*, atît de specific argheziană ca expresie, din care citãm versurile:

[10] Acestea puteau fi tratate și la lexic. Pentru că ele dau sintaxei lui Arghezi un pronunțat caracter oral, am considerat că este mai potrivită discutarea lor aici.

BDD-A1611 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:09 UTC)

Puii mei, bobocii mei, copiii mei!
Aşa este jocul.
Îl joci în doi, în trei,
Îl joci în cîte cîţi vrei.
Arde-l-ar focul! (I, p. 191).

Este necesar să consemnăm faptul că această poezie nu ne pune numai în faţa unei tendinţe paradoxale, a poetului romîn, de a comunica idei grave, cu mijloacele limbii celei mai obişnuite. Este vorba aici şi de o atitudine filozofică în faţa morţii. Traducătorul trebuia să găsească, de aceea, mijloace de stil familiar, bine dozate, pentru a nu compromite conţinutul acesta plin de gravitate, printr-o alunecare spre efectul umoristic gratuit, de limbaj, şi chiar spre grotesc. Această „iniţiere cu umoare în jocul morţii" [11], cum spune acad. G. Călinescu, realizată cu mijloacele exprimării familiare de către Arghezi, este fericit tradusă de A. Margul-Sperber în limba germană:

Meine Kinder, meine liebsten Kleinen:
So beschaffen ist dies schöne Spiel.
Spielen muss man es und darf nicht weinen
Manchen mag es gar befremdlich scheinen
Hol's der Teufel! denn es taugt nicht viel (p. 78).

Mai mult decît construcţiile sintactice populare şi familiare, topica argheziană putea ridica dificultăţi traducătorului. Nu rare sînt cazurile cînd versurile lui Arghezi, sînt greu de urmărit din cauza interpolărilor care intervin în desfăşurarea firească a unităţilor sintactice. Margul-Sperber păstrează, în numeroase cazuri, dispunerea propoziţiilor şi părţilor de propoziţie ca în original:

Floarea mică, iarba toată,
Sub dantela albei rochi,
Spre genunche ridicată,
Plină-i de pîndiri de ochi (I, p. 32).

Traducătorul nu restabileşte topica normală: „Floarea mică, iarba toată... / Plină-i de pîndiri de ochi"..., ci o păstrează întocmai pe cea din original:

Kleine Blume, Gras von oben,
Unterm weissen Spitzenkleid,
Zu den Knien emporgeschoben —
Späherblicke lauern weit (p. 24).

Dislocările sintactice argheziene pot conduce şi la interpretări greşite. În versurile:

Dar fiindcă n-ai putut răpune
destinul ce-ţi pîndi făptura
Şi n-ai ştiut a-i scoate-n cale
şi-al prăvăli de moarte, ura... (I, 118),

ura este complement drept pe lîngă verbul a *scoate (şi n-ai ştiut a-i scoate-n cale ura)* şi precizează acţiunea celui apăsat de soartă, a femeii în cazul de faţă. Dislocarea

[11] G. Călinescu, *Tudor Arghezi*, „Jurnalul literar", 1939, p. 41.

BDD-A1611 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:09 UTC)

complementului prin introducerea unei noi propoziţii *(şi-a-l prăvăli de moarte)*, l-a orientat pe traducător spre o altă interpretare. În versiunea germană, *ura* intră într-o altă sferă de determinare, precizînd acţiunea duşmănoasă a *destinului*:

Doch da du es nicht meistern konntest,
das Schicksal, lauernd auf dein Wesen,
und seinen Hass nicht hindern konntest.
dass es zum Opfer dich erlesen... (p. 57).

Am semnalat această nepotrivire, mai mult cu intenţia de a reliefa un procedeu sintactic arghezian, greu de transpus în alte limbi, din cauza unor deosebiri esenţiale în structura lor. Altfel trebuie să observăm că, în ciuda schimbării obiectului în propoziţia respectivă, sensul general al poeziei nu este alterat.

Concluzia care se desprinde din această cercetare a mijloacelor lexicale, imaginilor şi sintaxei argheziene, aşa cum apar ele transpuse în limba germană de A. Margul-Sperber, este favorabilă traducătorului. Cu excepţia unor lipsuri, inerente într-o traducere, A. Margul-Sperber, lucrînd cu un text extrem de dificil, dar tot atît de ispititor pentru un traducător poet, a reuşit să facă accesibilă cititorului german frumuseţea poeziei argheziene. Poetul Margul-Sperber, după cum era şi firesc, nu s-a menţinut în cadrele strîmte ale unei traduceri literale, ci a căutat să urmărească zborul înalt al imaginaţiei poetului romîn cu propria sa imaginaţie creatoare. Circulaţia lui Arghezi, care a depăşit dimensiunile naţionale, este mult înlesnită peste hotare de această frumoasă traducere.

CONTRIBUŢII LA BIOGRAFIA CRONICARULUI ION NECULCE

DE

AURORA ILIEŞ

Cercetătorii de pînă acum arată că în ce priveşte biografia lui Ion Neculce ştirile nu prea abundă; de aceea ni se pare potrivit să adăugăm la cele ce se cunosc despre cronicar şi unele informaţii, care ori că au trecut neobservate, ori n-au fost identificate în mod sigur ca referindu-se la persoana lui; aceste informaţii se desprind din cronica oficială a domniei lui Constantin Brîncoveanu, scrisă de logofătul Radu Greceanu.

Este îndeobşte cunoscut că Brîncoveanu a dus o luptă necruţătoare împotriva lui Dimitrie Cantemir şi că domnul moldovean a răspuns în aceeaşi măsură nu numai prin asemănătoare „amestecături" la Poartă [1], dar şi în scris, în operele sale [2]. Dimi-

[1] Neculce arată ce fel de împăcare intervenise la un moment dat între Dimitrie Cantemir şi Brîncoveanu, „aşè au ţinut de bine această paci, pe cum ţin cîinii vinerili". *Letopiseţul ţării Moldovei*, ed. II de I. Iordan, Bucureşti, 1959, p. 175.

[2] *Istoria imperiului otoman* şi *Istoria ieroglifică*.

BDD-A1611 © 1964 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 08:54:09 UTC)